

Uit gedicht: **Taka sela ba kuda** [2]

Ami atu ba onan, hela sa emi
 La hela buat ida, surak kaer liman.
*Als we gaan wat hebben we,
 Er blijft niets over dan het schudden
 van de hand*

Uit het lied: **Ina lou** [3]

Mate ona , rai taka
 Tilun la bele rona, ina lou
*Eenmaal dood, bedekt de aarde,
 De oren kunnen niet horen, lieve
 moeder.*
 Lolo liman la to'o,
 Matan-been suli, ina lou...
*Als we elkaar niet de hand reiken
 De tranen vloeien, lieve moeder....*

De foto op het achterblad

Deze foto's heeft **Robert Vocht** gemaakt van een Sarong uit zijn collectie. Voor- en achterkant staan hiernaast afgebeeld. Op de cover staat een uitsnede. Hij vertelt hierover het volgende:

Bijzondere sarong uit Midden-Timor

In het voorjaar van 2008, in Timor de oogsttijd, bezocht ik voor de vierde keer de desa Kamanasa in midden Timor. Kamanasa is een traditioneel dorp, waarover Bernard Vroklage [1] schreef. De bevolking is door migratie afkomstig uit Oost-Timor en spreekt Timorees (Tetun). Ik ging er nu samen met mijn op één na oudste dochter heen (de oudste was er al eerder geweest) om het maïsfeest, Tebe Bei Mau (letterlijk: gezang voorouders) te fotograferen en te filmen. Na de ceremoniële zang en dans, welke drie dagen zonder ophouden dag en nacht wordt volgehouden, eindigt het feest in een gevecht tussen groepen, die elkaar bestoken met maïskolven, wat overgaat in het gooien van stenen, zodat er bloed vloeit. Uiteindelijk komt alles weer goed met een feestmaal, waarvoor een karbouw (waterbuffel) ceremonieel met behulp van een traditionele speer gedood wordt. Het vraagt een enorme inspanning van sterke mannen om de karbouw in bedwang te houden.

Ik had een jaar eerder op Bali een Timorese sarong gekocht, door tussenkomst van mijn vaste gids en tolk. Met mijn bezoek aan Kamanasa greep ik de kans om in de bergen de oorspronkelijke eigenaar van de sarong op te zoeken. De voor deze sarong gebruikte katoen komt van het eigen veld evenals de kleurstoffen voor het ikat (bepaalde verf- en weeftechniek). Voor het borduurwerk is fel gekleurd fijn Indiaas katoengaren gebruikt. De oorspronkelijke eigenaar bleek de kleinzoon te zijn van de koningin 'liurai feto', de echtgenote van de plaatselijke leider 'liurai'. Deze sarong had zij gedragen bij de ceremoniën ter ere van de voorouders. Op de sarong staat een mythe afgebeeld, een verhaal over een bron, die ik door de regentijd helaas niet kon bezoeken. Het paard speelt er een rol in en de vis in de bron met wie het een gesprek aangaat. De voorouder is herkenbaar aan de vleugels in het figuurtje van de bovenste rijen. Dit object is me dierbaar, omdat de sarong vanwege het borduurwerk bijzonder is en ik de omgeving heb leren kennen waarin hij vervaardigd is. Ik heb foto's kunnen maken van de 'uma lulik' (uma: huis, lulik: verboden, heilig) en van de stenen zetels onder de geestboom waar de dorpsoudsten vergaderen over de te houden ceremoniën en - langer geleden - oorlogen. De uma lulik missen tegenwoordig alle de oorspronkelijke gebedhouwde (Timor)deur. Ik heb de kleinzoon van deze 'liurai feto' mogen interviewen, maar ik ben er spijtig (nog) niet aan toe gekomen dat uit te werken.

De gedichten in de oorspronkelijke taal te kunnen lezen, dat is iets waar ik van geniet, en dan gaat het mij vooral om het geheel van klank, tekst, ritme en rijm. Mijn kennis van het Timorees is niet voldoende om het ook te kunnen spreken, daar heb ik een tolk voor nodig.

Doordat de doek (hoog 100, breed 110 cm) met een verticale naad tot een sarong (letterlijk 'koker') aan elkaar is genaaid, zijn er twee afbeeldingen nodig, voor- en achterkant. De foto-uitsnede op de cover toont een vrouw die kruiden aan het plukken is, het paard graast, een vrouw zit aan tafel, de gevleugelde voorouder kijkt toe, een man en een vrouw reiken elkaar de hand. Dat handen schudden, elkaar bijstaan, komt vaak terug in de verhalen, gedichten en liedjes in het Tetun,
 de meest gesproken Timorese taal.

Bronnen

- [1] Vroklage, Bernardus A.G. - *Ethnographie der Belu in Zentral-Timor* - Leiden, E.J. Brill, 1952
 [2] Morris, Cliff - *Legends and poems from the land of the sleeping crocodile* –
 Uit het gedicht: *Taka sela ba kuda* = *Zadel het paard...*, De laatste strofe, 1984
 [3] Hull, Geoffrey - leerboek Tetun –
 Uit het lied: *Ina lou* = *Lieve moeder..* - de laatste twee coupletten, 1993

